

Бібліотека світової літератури для дітей у 100 томах

Серія третя * * *

Література ХХ століття

Редакційна колегія
Бібліотеки світової літератури для дітей у 100 томах
«СВІТОВИД»

Андрухів Д.С.

Будний Б.Є.

Гоян Я.П.

Гримич В.Г.

Доценко Р.І.

Корунець І.В.

Наливайко Д.С.

Попович Є.О.

Сенюк О.Д.

Терех О.І.

Фесенко В.І

Щавурський Б.Б.

Бібліотека світової літератури для дітей у 100 томах
"СВІТОВИД"

Серія третя *** (Література ХХ ст.)

- * *Берроуз Е.* Тарзан
- Бредбері Р.* Марсіанські хроніки. Оповідання.
- * *Буличов Кір.* Селище.
- Веллс Г.* Війна світів.
- Збірка фантастичних оповідань.* Вітер чужого світу.
- Гашек Я.* Пригоди бравого вояка Швейка.
- Грін О.* Пурпурові вітрила.
- Кіплінг Дж. Р.* Книга джунглів.
- Конан Дойл А.* Пригоди Шерлока Холмса.
- Конан Дойл А.* Повернення Шерлока Холмса. Утрачений світ. Відкриття Раффлса Гоу.
- Конрад Дж.* Лорд Джім. Тайфун. Серце півми.
- Корчак Я.* Король Матіуш Перший.
- Крюс Д.* Тім Талер.
- Літературна казка ХХ століття.
- * *Ле Гуїн У.* Чарівник Земномор'я.
- Лондон Дж.* Біле Ікло. Повісті. Оповідання.
- Нестайко В.* Тореадори з Васюківки. В країні сонячних зайчиків.
- Нестлінгер К.* Повісті.
- О. Генрі.* Новели.
- Сабатіні Р.* Одиссея капітана Блада. Хроніка капітана Блада.
- Стельмах М.* Гуси-лебеді летять. Щедрий вечір.
- * *Стругацькі А. і Б.* Пікнік на узбіччі. Малюк. Хлопець із пекла.
- Толкін Дж. Р. Р.* Гоббіт.
- Троєпольський Г.* Білий Бім Чорне вухо.
- Трублаїні М.* Шхуна "Колумб". Лахтак.
- Шолом-Алейхем.* Пісня над піснями. Тев'є-молочар. Юнацький роман та твори інших всесвітньо відомих авторів.

* Книги, які вийшли з друку.

ВОЛОДИМИР РУТКІВСЬКИЙ

СИНІ ВОДИ

Історичний роман

ТЕРНОПІЛЬ
НАВЧАЛЬНА КНИГА – БОГДАН

УДК 82-31
ББК 84-44(4Укр)
Р90

Бібліотека світової літератури для дітей у 100 томах
«СВІТОВИД»
заснована 2004 року

Вступне слово *Івана Андрусяка*
Ілюстрації *Олега Кіналя*

Рутківський Володимир

Р90 **Сині Води** : історичний роман : для сер. та ст. шк. віку / Володимир Рутківський. — Тернопіль : Навчальна книга — Богдан, 2015. — 440 с. — (Бібліотека світової літератури для дітей у 100 томах «Світовид». Серія третя. Література ХХ століття).

ISBN 966-692-283-5 (б-ка)

ISBN 978-966-10-4170-6

Рік 1361. Волею долі князь Дмитро Боброк опиняється в центрі подій, що зрештою, призводить до битви над річкою Сині Води — однієї з найбільших битв у історії середньовічної Європи. Вистояти у смертельній боротьбі йому допомагають троє відчайдушних друзів. Разом з героями роману українського прозаїка Володимира Рутківського «Сині Води» читач не лише зазнає безлічі захопливих пригод, а й дізнається, хто врятував великого князя литовського та руського Ольгерда від стріли найманого вбивці, познайомиться з владителем Золотої Орди ханом Мамаєм, побуває в Києві — одній з найвеличніших столиць Європи А головне — переконається в тому, що потяг до свободи долає будь-які перепони.

УДК 82-31
ББК 84-44(4Укр)

*Охороняється законом про авторське право.
Жодна частина цього видання не може бути відтворена
в будь-якому вигляді без дозволу автора чи видавця.*

ISBN 966-692-283-5 (б-ка)
ISBN 978-966-10-4170-6

© Рутківський В. Г., 2015
© Навчальна книга — Богдан, 2015

ХЛОПЧАЧА НАСОЛОДА

Пригодницько-історичну прозу Володимира Рутківського я насамперед сприймаю як дуже класний «хлопчачий» текст, який відкриває переживання такої ж глибини й інтенсивності, як, скажімо, романи Жуль Верна. Принаймні світ тут так само відкривається широко розплющеними від захвату й цікавості очима (не перед — а саме очима) заскоченного, заінтригованого підлітка. Таке вміння автора не підлаштовуватися під свого читача (то ознака попси), а буквально перевтілюватися в нього є, як на мене, ознакою «найвищого письменницького пілотажу». Сповна виказує його Володимир Рутківський і в романі «Сині Води».

Тут одразу ж варто звернути увагу на вельми цікавий, як на мене, прийом (теж до певної міри «жюльвернівський»): попри те, що нібито ж у романі є головний герой, князь Дмитро Боброк, насправді ця його роль у розвитку тексту лише формальна. Ба більше: його образ трохи ідеалізований, а трохи й відчужений — причому обидві ці нібито «полярні» характеристики взаємопов'язані й взаємозалежні, а часом здається, що вони навіть переходять одна в одну. Читач, занурюючись у текст, не мислить як князь Боброк, а сприймає його мислення як інше — цікаве, але не сповна збагненне. Утім, паралельно виводиться ціла низка персонажів «першого ряду», які так само діють упродовж усього тексту — джура князя Петрик, кмітливий і мисливий хлопчик Тимко, княжий вивідник Медовуха, староста Коцюба, — і їхні образи виписані так само в розвитку й чи не детальніше, ніж образ Боброка. Зрештою, не менш цікаві й характеристичні також персонажі «другого ряду» — козак Василь і його друг Ахмет, князь Ольгерд, темник Мамай, татарський хлопчик Зейнула, козак-господар Берендей, бродник-«бандит» Барило, кобзар-вивідник Іван... У пліні оповіді мислення кожного з них виводиться на перший план лише в певний момент, відтак плавно й непомітно «поступаючись місцем» іншому — і це не справляє враження ані «строкатості», ані штучності. Завдяки чому? Гадаю, саме завдяки авторовому вмінню перевтілитися в читача і дивитися на світ його очима, — у висліді виходить так, що всі події зображуються крізь призму мислення самого читача, який виявляється в такий спосіб немов сам «утягнутим» у сюжет, «присутнім» на місці всіх ключових подій і наче сам «зв'язує» ці події в єдину цілість. У такий спосіб маємо своєрідного «читача-героя»! Оскільки ж цей читач, як передбачається, має бути передовсім віку Петрика й Тимка, то зрозумілою стає і ота «подвійність» у сприйнятті Боброка — він-бо для читача «герой» (тут не в значенні «герой роману», а власне герой), а природа героїзму таємнича, вона викликає і принагідність, і острах...

Почерез це ми виходимо на другий рівень сприйняття тексту — на перший погляд, умовно кажучи, «виховний». Попри весь скепсис, який закономірно викликає в притомної людини такий термін, насправді йдеться про дуже важливі для дитячої літератури речі: «читач-герой» (тут уже в сенсі «герой роману») природно перепроживає всі описані в тексті події, пропускає їх через власні емоції, «приміряє себе» до різних персо-

нажив — і в його душі, без сумніву, «відкладаються» якісь власні висновки, власні переконання, які йому не нав'язуються, а до набуття яких автор його напрочуд майстерно «підводить». Найперше це, без сумніву, свідомо національна самоідентифікація і не «барабанний», а живий, природний патріотизм. Проте, на відміну від «барабанних» зразків української пригодницько-історичної прози (того ж, скажімо, Андрія Чайківського — щоб не шукати «ближче»), цей патріотизм у Рутківського неодмінно йде рука в руку з глибокою, широкою і природною приязню й повагою до іншої нації, зокрема й «ворожої». Письменник дуже хвацько показує це «порубіжне при-тирання» народів на прикладі дружби Василя й Ахмета, — а сцена в розпал кулачних змагань між українцями й татарами, коли обидва «свати» солодко чаркуються осторонь, відтак же «дух бою» мимоволі втягує їх у бійку, після якої вони й далі братаються і чаркуються, є в цьому сенсі напрочуд прикметною (я вже не кажу про те, що це чи не «найреготливіша» сцена з усіх, які мені лише доводилося надбувати в сучасній нашій прозі).

Втім, у «Синіх Водах» є й значно глибші на доказ цього сюжету: скажімо, історія дружби українського хлопчика Тимка і татарського хлопчика Зейнула — це взагалі пісня (не лише в переносному, а й у прямому значенні — з піснею, в якій оспівується ця дружба, йде в татарський степ сліпий кобзар-вивідник Іван)! А яка прониклива й художньо переконлива історія «міжнаціонального порозуміння» Тимка і Зейнула! Даруйте за довгу цитату — але вона того варта:

«— Та... — зніяковів Тимко. Врешті зважився. — Слухай, Зейнуло, а що у вас кричать, коли б'ються на шаблях?»

Зейнула знизав плечима, тоді заходився крутити в руках стрілу. Схоже, відповідати йому не хотілося. Зрештою запитав:

— А ти не образишся, коли скажу?

— Та чого там! Просто цікаво.

Зейнула зітхнув.

— Ну, дивись... У нас кричать: «Я тобі, уреська собако, відрубав твою свинячу голову!» Тільки не сердься, добре? Сам же напросився.

— Та чого б я сердився? — відказав Тимко й раптом засміявся. — Тільки чому це моя голова водночас і собача, і свиняча?

— Ти диви! — здивувався Зейнула. — Я й не помітив... А у вас, Тимку, як кричать?

— Та... нецікаво.

— Ні, Тимку, це нечесно. Я ж тобі сказав...

— Ну, коли хочеш знати, то в нас кричать: «Я тебе, татарська пико, на капусту посічу!»

Тепер засміявся Зейнула.

— А навіщо сікти? Хіба ж не досить одного удару? А то поки будеш сікти, то й сам без голови залишишся.

— Ти диви! — здивувався Тимко. — А я якось і не задумувався».

Очевидно, що ця не раз і не двічі наголошувана автором міжнаціональна коректність і схильність до порозуміння має, насамперед, виховну місію, — а іноді навіть видається, що й сучасну радше нам, аніж героям

роману, природу. Ба більше: подекуди вона переходить навіть рамці історичної (про це далі) й психологічної достовірності, — скажімо, до сцени, коли в розпал битви на Синіх Водах Ахмет зі словами «мене послали наші» знаходить на бойовищі свого «свата» Василя, є в цьому сенсі питання...

Проте сама ця місія видається мені напрочуд важливою і слушною, оскільки йдеться про текст, звернений, насамперед, до дитячої аудиторії, і автор мусить відчувати відповідальність за те, які саме ідеї і в якій формі він «вкладає» в голови юних читачів. Володимир Рутківський — відповідальний автор, і те, як він художньо розв'язує ці складні проблеми і до яких морально-етичних висновків підводить юного читача, як на мене, є взірцем для сучасного дитячого письменника. А що в «дорослій» історичній прозі ці речі вочевидь можуть бути розв'язані й дещо інакше — це зовсім інша річ. Тому що там інша міра відповідальності...

Це ж стосується, скажімо й проблеми «моря крові», без якого не обійтися в роботі з історичними батальними сюжетами. У Рутківського, ясна річ, кров летиться щедро — але це радше «казкова» кров, позбавлена будь-яких натуралістичних рис; на ній, умовно кажучи, «камера не фіксується» і жорстокість зі сторінок тексту не вихлюпує. Психологічно автор прописує батальні сцени так, що читач-підліток сприймає їх хоч і напрочуд емоційно — але це емоції пригоди, а не жаху. Виходить щось на зразок напрочуд захопливої шахової партії, у якій доводиться іноді задля перемоги жертвувати слоном, скажімо, чи конем, але ж це не означає, що цього коня чи слона ти більше ніколи не зможеш поставити на дошку, — в тебе неодмінно буде з ним, тепер пожертвуваним, іще не одна партія. Книжку з улюбленими героями, хоч і загиблими наприкінці, також можна перечитувати не раз і не двічі...

Власне кажучи, тут — якщо глянути на комплекс проблем, які не просто порушуються, а цікаво й художньо переконливо розв'язуються в тексті, — насамперед ідеться про гуманістичний дискурс письма Рутківського, який мені бачиться ключовим у його творчості.

Ну і, нарешті, ще один рівень прочитання «Синіх Вод», про який неодмінно слід повести мову, — історичний. Логічно запитати: чому аж наприкінці? Чи не занадто це «далеко» як для роману з історичним підложжям?

Справді, роман написано на матеріалі реальних історичних подій із царини українсько-литовсько-татарських взаємин у XIV столітті; в тексті діє низка реальних історичних персонажів — князь Дмитро Боброк, великий князь Ольгерд, київський князь Володимир, темник Золотої Орди Мамай, хан Котлабуга та ін. Зрештою, йдеться про напрочуд цікаву й важливу, хоч досі й мало вивчену сторінку з вітчизняної історії — битву на річці Сині Води, що відбулася, як вважають історики, в період між 24 вересня — 25 грудня 1362 року. Однак про сам перебіг битви історикам відомо дуже мало — а мені тим паче, тому я не можу оцінювати історичну автентичність сюжетів, вочевидь, значною мірою придуманих самим автором на основі тих куцих відомостей, що до нас дійшли. Зрештою, Володимир Рутківський у численних інтерв'ю й сам наголошував на тому, що особлива роль у цих подіях князя Боброка, введена в романі, є художнім вимислом. Загалом,

це цілком нормальна річ у художній літературі, ба більше: як на мене, дуже відрадно те, що наше письменство — хай поки що й в особі самого лише Рутківського, та хтось же мусить починати! — нарешті звернуло увагу на вкрай цікаві спільні сторінки литовсько-білорусько-української історії й намагається художньо їх прописати. Це, зрештою, і в геополітичному сенсі дуже актуально.

Проте є один напрочуд суттєвий, як на мене, момент: незважаючи на все це, ба навіть на те, що автор не обмежується в тексті описом битви та її передумов, а подає, причому в цікавому й доступному для юного читача викладі, доволі широку історичну панораму, на тлі якої відбувалася битва, — а все ж історія тут не головне, вона — лише засіб, «тло» для розмови про становлення людини в надзвичайних обставинах. Так само як прийом, використаний для зацікавлення юного читача такою розмовою, — це пригода, авантюра. Тому я не певен, що ми маємо справу власне з «історичним романом», — це радше дуже класний пригодницький текст, у якому художне над історичним виразно домінує. Зрештою, таке визначення якщо не внеможливить, то принаймні суттєво пом'якшить цілком імовірні закиди щодо того, що княжа Україна «доби Боброка» в Рутківського дуже мало чим відрізняється від козацької України «доби джур козака Швайки» — хіба лише тим, що герої «Синіх Вод», на відміну від героїв «джурської» трилогії, не використовують вогнепальної зброї, а от побут, звичаї й мова зовсім не змінилися...

Отож, найцікавіший, як на мене, рівень прочитання «Синіх Вод» — таки не історичний, а психологічний, гуманістичний, «становленнєвий». Саме він, насамперед, виказує, що Володимир Рутківський — об'єктивно один із найпотужніших сучасних українських письменників, а його книжки — велика насолода не лише для юного, а й для цілком дорослого читача, який не втратив здатності дивуватися, переживати, мріяти, любити...

І останнє: я свідомий того, що згадка наприпочатку про Жуль Верна може когось подивувати. Тому не можу не завважити, що я дуже далекий від того, аби чіпляти Володимирові Рутківському ярлика на кшталт «український Жуль Верн». Насправді ж ця згадка для мене зовсім не випадкова — але винятково суб'єктивна. Просто у віці Петрика й Тимка я зачитувався саме його романами — а в українській літературі схожі враження мав хіба від Миколи Трублаїні. І так вийшло, що я й тепер іноді залюбки перечитую «Таємничий острів» чи «Дітей капітана Гранта», при цьому немовби «повертаючись» у дитинство й наново відчуваючи ту неповторну, напрочуд хвилюючу гаму «хлопчачих» переживань, яку відчував тоді. Відтоді, звісно, дуже багато різного перечиталося й пережилось — але таке гостре, таке яскраве відчуття «повернення в дитинство» мені зміг подарувати ще раз лише Рутківський. Не лише «Синіми Водами» — але й ними теж. Тому для мене творчість Володимира Рутківського — велика «хлопчача» насолода! Така солодка й хвилююча, що залишається лише побажати всім «хлопчакам», незалежно від віку, неодмінно її відчутти.

Іван Андрусак

КНЯЗЬ БРОДНИКІВ

ЧАСТИНА ПЕРША

З ВОГНЮ ТА В ПОЛУМ'Я

Травень 1361 року

Над галявиною попливли запаморочливі пахощі гарячого кулешу. Бродники, що покотом розляглися неподалік від багаття, один по одному піднімали голови і з нетерпінням позирали на свого нового кашовара.

Галявиною попаски бродило зо три десятки стриножених коней. То була чергова здобич бродників і саме через неї таїлася нині Гиричева ватага. Чиї це були коні — ніхто з бродників не знав і знати не хотів. Просто в лузі над Сулою випасався табунець коней, а пастухів поблизу не виявилося. То чому б не скористатися з того, що саме пливе до рук?

Все ж обережний Гирич на всяк випадок звелів негайно перегнати табунець з лівого берега Дніпра на правий, у володіння іншої, очаківської орди. І оце третій день скрадаються канівські бродники невидимою межею поміж татарськими улусами та руськими селищами. Заодно Гирич прихопив з собою і перевізника Панька, щоб той бува не виказав можливим переслідувачам, у який саме бік подалася його ватага.

Проте незабаром все має скінчитися. От продадуть вони крадених коненят кульдюрівцям, черкасцям чи ще комусь — і знову стануть вільними, мов ті горобці. До того часу, доки не закінчатся гроші.

Проте які там гроші? Половина від виручки за крадених коненят належить ватагові, чвертка — Барилкові, бо ж ніхто краще від нього не вміє торгувати краденим. А рештка, поділена між десятьма іншими членами ватаги — які то гроші? Сльози, а не гроші.

Та з іншого боку — якби не зіркі очі Барила та відчайдушність Гирича, вони б і цих крихт не мали.

А пахощі були такими звабливими, що аж в голові паморочилося. Тепер не витримав навіть ватаг Гирич — приземкуватий, зсутулений, він нагадував невеликого ведмедя.

— Ти ще довго моритимеш нас голодом? — запитав із присвистом. Колись, на початку свого бродництва, Гирич упіймався на якійсь дрібній крадіжці і втратив два передні зуби.

— Встигнете з козами на торг, — безтурботно відказав Медовуха. Він подмухав на ложку, обережно сьорбнув з неї і замріяним поглядом втупився в крону дерев.

— Ет, хлопці, сюди б ще трохи зелененької цибульки та кропу...

Хлопці тихенько застогнали. Проте на більше вони не зважувалися. Кашовар, коли він заходжується біля свого діла, в усі часи вважався особою священною і недоторканою. До того ж новий член ватаги мав неабияку силу, тому з ним краще було дружити, аніж ворогувати.

— Слухай, Медовухо, а чому ти пішов з Соколанової ватаги? — запитав рудуватий Хвесько. — Кажуть, що людина він добра, даром волі кулакам не дає.

З відповіддю Медовуха не поспішав. Ще раз сьорбнув з дерев'яної ложки, в задумі поплямкав губами.

— Добра то воно добра, — нарешті відказав він. — От тільки жарти у нього дурні.

— Це ж чому дурні?

— Як би тобі сказати... Приміром, упіймає Соколан вужа і кине тобі за пазуху. А оскільки вже не добачає, то одного разу Михейкові Лободі замість вужа вкинув гадюку.

— Ну і що? — поцікавився хтось.

Медовуха стенив плечима.

— А нічого. Поховали Михайла.

— Наш отаман теж непоганий жартун, — посміхнувся Хвесько і покосував очима у бік свого ватага. — Пам'ятаєте, як він прив'язав Ониськового хлопця до берестка і запустив йому в штани ледь не половину мурашника?

Бродники засміялися. Не тому, що їм було дуже весело, а щоб зробити приємність ватагові.

Посміхнувся і Гирич.

— А нехай не спить, коли поставлений на сторожу, — відказав він. — Так з кожним буде.

— А де тепер той хлопець? — поцікавився Медовуха.

— Хто його знає, — обережно відказав Хвесько і знову зиркнув на Гирича. — Мабуть, пристав до іншої ватаги. Може, навіть до Соколанової.

Гирич незадоволено ворухнув бровою і Хвесько замовк.

Нарешті Медовуха вирішив, що куліш зварився. Він постукав ложкою по краю казана і оголосив:

— До роботи, товариство!

Бродники дружно запрацювали ложками. Їли мовчки. Лише час від часу вдячно підморгували Медовусі. Навіть ватаг Гирич — і той віддав належне майстерності кашовара: схвально поплескав його по плечу.

Проте не встигли вони дістатися й до половини казана, як з узлісся долетів короткий пронизливий посвист. Бродники скочили на ноги і, облизуючи на бігу ложки, кинулися до коней. Досягши узлісся, спинилися під столітнім дубом і Гирич запитав кудись у верховіття:

— Чого розсвистівся?

На голови бродникам посипалися шматочки кори і обламане гілля. Трохи згодом з-поміж листя визирнуло обличчя Барила.

— Схоже, очаківська татарва за кимось женеться, — сказав він. — І саме в наш бік.

Степом, шосили працюючи нагаями, гнало п'ятеро вершників. І лише один кінь — великий, вороний — ніс свого господаря без будь-якої принуки. Скидалося на те, що він здатен був прискорити свій і без того стрімкий біг. Проте його господар, схоже, відриватися від товариства не хотів. Він раз по раз натягував повід і кричав до своїх супутників щось підбадьорливе.

— Дурень, — коротко кинув Барило. — Бодай один зміг би врятуватися.

— Еге ж, — згодився Гирич. — Здається, іншим це не світить.

І справді, татари наздоганяли втікачів без особливих зусиль. Їх було біля двох десятків. Рука Медовухи мимоволі лягла на рукоятку шаблі.

— Допоможемо горопахам? — звернувся він до своїх товаришів.

— Помовч! — гарикнув на нього Гирич. Та, перехопивши похмурі погляди інших бродників, пояснив: — Спочатку треба розібратися, що тут до чого.

Нарешті й до втікачів почало доходити, що надії на порятунок у них немає. Тож по заклику кремезного вершника на вороному коні — очевидно той був за старшого — вони стали колом і приготувалися до останнього бою.

— Ет, — із серцем кинув Медовуха й відвернувся.

Татари налетіли на п'ятірку з усіх боків. Дзенькнула криця, дибки звелися коні, почувися зойки пораних. Перший натиск втікачам вдалося відбити — на землю скотилося три татарина. Правда, поруч з ними опинився і один з утікачів — він не витримав могутніх ударів кремезного, міцно збитого татарина з обвислими вусами.

— То Шакир, начальник сторожового загону, — упізнав Гирич татарина. Посміхаючись, похвалився: — Ще ніхто, крім мене, з його пазурів не вислизав.

Витримавши перший натиск, втікачі трохи підбадьорилися. Вони знову отримали надію пробитися до такого вже близького лісу. Нещадною блискавицею миготів важкий меч у руці старшого. Не поступався господареві і його могутній жеребець. Широкими грудьми напірав він на низькорослих татарських коненят-бахматів, шматував їх зубами чи, звівшись дибки, з силою кидав копита на їхні голови.

— Сатана, а не кінь, — захоплено прицмокував Гирич. — Справжній сатана!

Під мечем старшого впав ще один татарин. Його сусіда звалив іншого. Вихопився було наперед старшому Шакир, проте за хвилину і він змушений був відступити. Не перед мечем — просто його кінь не міг стримати натиску вороного жеребця.

— Здорово б'ються, чортяки! — заздрісно вигукнув Медовуха і рішуче вихопив шаблю. — То ви собі як хочете, а я — з ними!

Гирич кинув швидкий погляд на збуджені обличчя бродників. Якусь мить розмірковував. Нарешті вирішив.

— Стій! — люто гримнув він на Медовуху. — Ич, один він такий хоробрий, а всі інші боягузи!

— То якого ж біса ми тут стовбичимо? — огризнувся Медовуха.

— А такого, що голову треба мати на плечах, а не мішок з половою, — відрізав Гирич. І, звертаючись до решти бродників, додав: — Затямте: якщо вціліє бодай один з татарви, нам на цьому світі не жити. А тепер — за мною!

Бродники, на ходу вилаштуваючись широкою лавою, вилетіли на узлісся. Татари на мить оторопіли. Дехто почав розвертати коней.

— Шакире, постривай! — загукав Гирич, котрий мчав попереду. — Ми тобі на поміч! Тримайся, Шакире!

Начальник татарської сторожі завагався. Та за хвилину його насторожене обличчя розпливлося в широкій посмішці.

— Добре! — гукнув він. — Добре, Гиричу!

Татари з новою силою напосілися на втікачів. А ті, обладієні появою руських бродників, були настільки приголомшені словами Гирича, що на якусь хвилю втратили здатність до спротиву. За мить двійко з них зсунулися на землю, а третій безсило схилився на кінську гриву. Утримався в сідлі лише господар вороного коня. Як і раніше, блискавкою миготів у його руках доладний меч, а жеребець з лютим іржанням кидався на татарських коненят.

Гирич вихором підлетів до Шакира і навідмаш рубонув шаблею по товстій шиї.

— Оточуй їх! — заволав він до бродників. — І щоб жоден не втік!

Тільки тепер, втративши ватага, татари зрозуміли, як їх жорстоко ошукано. Одні кинули зброю і почали благати про порятунок, інші з лютим вереском намагалися пробитися крізь стрій бродників. Проте господар вороного коня навпіл розрубав одного татарина, Медовуха вклав іншого, а перевізник Панько затявся врукопаш з третім. Тим часом Гирич з Барилом зносили голови тим, що вже здалися. Невдовзі з татарським сторожовим загоном було покінчено. Не втік жоден.

— Погляньте, що там у них в саквах і зберіть їхніх коней! — звелів Гирич і під'їхав до старшого над втікачами. Це був високий, плечистий молодик з запалими від утоми синіми очима. Обличчя його було покрите плямами чи то своєї, чи то чужої крові. Нею ж була просякнута сорочка і штани незнайомця.

— Дісталось тобі, брате, — співчутливо похитав головою Гирич.

— Здається ногу зачепило, — скривився вершник і обережно обмацав коліно.

— Аби тільки ногу, — зауважив Гирич. — На тобі, схоже, живого місця не лишилося. За що це вони так напосілися на вас?

— То ж татари, — відказав незнайомиць. — Хіба ти їх не знаєш?

Гирич пильно подивився на нього.

— Щось ти приховуєш, брате, — сказав він. — Втім, це твоя справа... І звідкіля саме вони за вами женуться?

— Здалеку, — відказав незнайомиць. Його обличчя вкрилося рясним потом. Здається, він почував себе дуже зле. — Спаси Біг, добрі люди, за поміч. А то вже й не сподівалися, що зостанемося в живих.

— Нема за що, — відмахнувся Гирич. — Хіба...

І він з неприхованим захватом поглянув на жеребця, який все ще збуджено басував під вершником. Тоді перевів погляд на сідло, коване сріблом.

— Гарний кінь у тебе, — визнав він. — Про такого навіть наймогутніший мурза може лише мріяти.

— Ще б пак, — згодився незнайомець і з видимим зусиллям вклав меча до піхов. — Мого Коршуна мало хто може обігнати. А в бою йому взагалі ціни немає.

— Атож, — згодився Гирич. — Бачили, на що він здатен. Слухай, віддав би ти мені його, — зненацька запропонував він.

— Як це? — не зрозумів вершник.

— А так. За те, що ми тобі життя врятували.

— Ні, Коршуна не віддам, — відказав незнайомець і його рука поповзла до руків'я меча. — Все, що завгодно, тільки не його. До них почали з'їжджатися інші бродники.

— Он бачите, хлопці, як воно виходить, — поскаржився їм Гирич. — Ми цю людину, можна сказати, з татарських пазурів вихопили, а їй коня шкода. Ну що ж, — зітхнув він, — не віддаеш добром, зробимо інакше...

Все ще приязно посміхаючись, Гирич подав знак і тієї ж миті Барилів аркан обвився навколо шиї незнайомця. Дужий ривок — і той зсунувся з коня.

Бродники завмерли.

— Ви що ж це робите? — першим опам'ятався Медовуха. — Хлопці...

Міцний кулак Гирича опустився на його скроню. Медовуха захитався і впав на незнайомця.

А Гирич пройшовся місцем нещодавнього бойовиська і зітхнув, як господарка стинає качани капусти, голови тих, хто ще ворушився. Як татарські, так і руські.

— Зайвих очей нам не треба, — пояснив він бродникам. — Це нам, хлопці, зовсім ні до чого.

— А з цим як бути? — запитав Барило, що з шаблею напоготові стояв над незнайомцем. — Теж стяти голову?

— Ні, цього ми візьмемо з собою, — відказав Гирич. — Схоже, важна це птиця. Недарма за ним стільки татарви гналося... А тепер, хлопці, стриножте-но цього вороного.

Проте жеребець даватися чужинцям не збирався. Він метляв бродниками, мов порожніми саквами, розпачливо іржав і косував очима в бік господаря, що нерухомо лежав на землі. Біля нього, тримаючись руками за голову, сидів все ще очманілий Медовуха.